

Отже, спектр методів у історії географії досить широкий. Важливо коректно його використовувати при розв'язанні проблем історії української суспіль-

ної географії, що визначається характером і змістом конкретних дослідницьких завдань.

Список використаних джерел:

1. Бочелюк В.Й. *Методика та організація наукових досліджень із психології* / В.Й. Бочелюк, В.В. Бочелюк. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 360 с.
2. Ковальченко И.Д. *Методы исторического исследования* / И.Д. Ковальченко. – М.: Мысль, 1987. – 440 с.
3. Пістун М.Д. *Основи теорії суспільної географії* / М.Д. Пістун. – К.: Вища школа, 1996. – 230 с.
4. Френкель В.Я. *О жанре биографии ученых* / В.Я. Френкель // *Человек науки*. – М.: Наука, 1980. – С. 108–124.
5. Ярошевський М.Г. *Биография ученого как науковедческая проблема* / М. Г. Ярошевский // *Человек науки*. – М.: Наука, 1980. – С. 19–56.

УДК 911.3

Людмила Немець

СУЧАСНА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ: АНАЛІЗ СТАНУ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В статті розглядаються питання актуальності розвитку сучасної суспільної географії у відповідності до зміни соціального замовлення глобального масштабу. Наводиться короткий аналіз розвитку вітчизняної суспільної географії у вимірі світових тенденцій. Підкреслюється важливість дослідження соціальної складової суспільства і підвищення ролі соціальної географії в цьому аспекті. Аналізуються сучасні проблеми соціальної географії і нові напрями соціально-географічних досліджень. Обґрунтовується необхідність подальшого розвитку теоретико-методологічних засад соціальної географії, її поняттєво-термінологічного апарату, вдосконалення методів дослідження на основі теорії синергетики і ГІС-технологій.

Ключові слова: суспільна і соціальна географія, соціальний запит, соціогеосистема, гуманітарна географія, імажинальна географія, локалітет соціуму, територіальна організація суспільства, геософія, людський геопростір.

Людмила Немець. СОВРЕМЕННАЯ СОЦИАЛЬНАЯ ГЕОГРАФИЯ: АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ. В статье рассматриваются вопросы актуальности развития современной общественной географии в соответствии с изменениями социального заказа глобального масштаба. Приводится краткий анализ развития отечественной общественной географии в измерениях мировых тенденций. Подчеркивается важность исследования социальной составляющей общества и повышения роли социальной географии в этом аспекте. Анализируются современные проблемы социальной географии и новые направления социально-географических исследований. Обосновывается необходимость дальнейшего развития теоретико-методологических основ социальной географии, ее понятийно-терминологического аппарата, усовершенствования методов исследования на основе теории синергетики и ГИС-технологий.

Ключевые слова: общественная и социальная география, социальный запрос, социогеосистема, гуманитарная география, имажинальная география, локалитет социума, территориальная организация общества, геософия, человеческое геопространство.

Ludmila Nemets. MODERN SOCIAL GEOGRAPHY: CONDITION ANALYSIS, PROBLEMS AND PROSPECTS. The article considers the relevance of development of social geography in accordance with changes in the social inquiry in global scale. A brief analysis of the development of native social geography in the measurements of global trends is given. An importance of the study of the social component of society and increasing role of social geography in this aspect is underlined. Modern social geography problems and new directions of social geographical researches are analyzed. The necessity of further development of the theoretical and methodological foundations of social geography, its concepts and terminology, improving research methods based on the theory of synergy and GIS technologies is substantiated.

Keywords: social geography, social inquiry, social geosystem, human geography, imaginative geography, society locality, society territorial organization, geosophy, human geospace.

Актуальність теми дослідження. XXI століття принесло світовій спільноті не лише величезні наукові досягнення в технологіях, засобах транспорту та зв'язку, розвитку економіки, енергетики, а й не менш важливі проблеми, пов'язані з ускладненнями життєдіяльності глобального соціуму. Вони стосуються взаємодії суспільства та природи, виникнення екологічних катастроф, поширення нових видів невиліковних сьогодні хвороб (на тлі потужного розвитку світової медицини), поширення екстремістських настроїв, тероризму та військових конфліктів в різних регіонах світу тощо.

Для України, як і для деяких пострадянських країн, загальносвітові проблеми підсилюються внутрішніми негараздами, нестабільністю економічного та політичного розвитку, в результаті чого майже в усіх регіонах виникають та ускладнюються соціальні проблеми (загострюється бідність широких верст населення, поширюється безробіття, значно нижчим, порівняно з європейським, є рівень та якість життя населення, хвороби, особливо соціальні, загрожують генофонду нації). Всі ці та багато інших соціальних проблем мають свої регіональні особливості, а тому вимагають прийняття заходів для їхнього подолання як на загальнодержавному, так і на регіональному та локальному рівнях.

Ринкові перетворення в Україні відбуваються досить імпульсивно, економічні зрушення ускладнюються нестабільністю соціально-економічного розвитку окремих регіонів, що в сумі гальмує процес інтеграції країни до європейської спільноти і не забезпечує впровадження європейських стандартів життя населення.

Прийняття законодавчих та адміністративних заходів щодо зазначених проблем відбувається досить хаотично, в першу чергу, через відсутність взаєморозуміння та оптимальної взаємодії законодавчої та виконавчої гілок влади, величезними витратами на нескінченні виборчі процеси, які нічого позитивного в цілому для українського суспільства не приносять.

В усі часи розвитку світової цивілізації наука відіграла вирішальну роль в забезпеченні прогресу суспільства, окремих країн і від її, в першу чергу, державної підтримки залежить успіх країни в глобальному вимірі. На жаль наука в нашій державі фінансується (як і освіта та охорона здоров'я) по залишковому принципу, що ускладнює формування інноваційних регіонів, технопарків та технополісів, без чого неможливий перехід до інноваційного, інформаційного суспільства в близькій перспективі.

Для України сьогодні конче потрібні наукові розробки стосовно перерахованих тут та багатьох інших важливих і болючих, в першу чергу, соціальних питань. Саме наука має запропонувати шляхи виходу з соціально-економічної, геополітичної, інституціональної кризи, обґрунтувати моделі подальшого розвитку, які стануть основою загальнонаціональної та регіональних стратегій на близьку та далеку перспективу.

Суспільна географія, знаходячись на межі природничих, суспільних наук, маючи власний потужний теоретико-методологічний та інтелектуальний потенціал та можливість інтегрувати міждисциплінарні досягнення може вирішувати багато важливих для суспільства проблем. На протязі історичного розвитку цією наукою (зокрема, економічною географією) це було продемонстровано неодноразово, починаючи з плану ГОЕЛРО 20-х років ХХ ст. і в розробці багатьох інших планів стосовно розвитку трудових ресурсів, територіально-виробничих комплексів, територіальної організації суспільства тощо.

Суспільна географія розвивалася, виконуючи відповідні на кожному історичному етапі розвитку держави суспільні замовлення, від дослідження матеріального виробництва, торгівлі до обґрунтування економічних районів, їх господарських особливостей, просторових відмінностей тощо. Соціальна суть суспільної географії швидко розвивається з моменту, коли до предметно-об'єктної її області було включено населення, його розселення, соціальна сфера та її просторова організація.

Наукові основи сучасної суспільної географії дозволяють їй успішно вирішувати сьогодні складні питання просторово-часової організації життєдіяльності суспільства в умовах поширення глобалізації, проводити дослідження щодо виникнення проблем різного рівня в цих умовах та пропонувати шляхи їх подолання. Важливою ознакою сучасної суспільної географії є потужний конструктивний теоретико-

методологічний апарат, що дозволяє проводити не лише покомпонентний аналіз, а й просторовий синтез. На основі застосування ГІС-технологій, прикладних методик та спеціальних програм можна розробляти обґрунтовані моделі регіонального розвитку, функціонування соціогеосистем різного ієрархічного рівня [7, 8]. Багато прогресивних науковців говорять про це, зокрема «...в умовах розбудови Незалежної української держави протягом останніх шістнадцяти років національно суспільно-географічна наука остаточно утвердилася в самостійну галузь наукового пізнання, за якою велике майбутнє» [9, с. 16]. Болючість та масштабність соціальних проблем на різних рівнях розвитку соціогеосистем викликає прискорений розвиток соціальної гілки суспільної географії, розширення її предметно-об'єктної області.

Сьогодні в полі зору цієї науки питання соціальних негараздів, соціальної безпеки населення, формування менталітету населення, проблем поширення злочинності, бідності, захворюваності, депопуляції та багато інших. Масштабність та важливість соціальних проблем викликає появу нових наукових напрямів, які мають бути осмислені і втілюватися в наукову і практичну дійсність.

Метою даного дослідження є аналіз існуючих сьогодні в Україні і деяких країнах пострадянського простору, нових напрямів соціальної географії та обґрунтування її подальшого розвитку і можливостей задовольняти сучасний соціальний запит суспільства, працювати на майбутнє.

Аналіз попередніх досліджень. Становлення та розвиток теоретико-методологічних засад української суспільної географії має, з одного боку, складну історію в межах радянської географічної школи, основаної на марксистсько-ленінській ідеології, а з іншого, є складовою світової географічної науки, зокрема антропогеографії, гуманітарної географії, черпаючи звідти основні ідеї, підходи, принципи тощо.

Багато наукових праць вітчизняних суспільних географів (соціо-економіко-географів) присвячено аналізу основних положень цієї галузі географічної науки. Серед них: М. Паламарчук, М. Пістун, О. Шаблій, О. Топчєв, Я. Олійник, А. Степаненко, А. Голіков та багато інших. Основні методологічні засади суспільної географії розглянуто в фундаментальних працях цих та інших вчених [7, 9, 11, 15, 16, 18]. Ці ж вчені розглядають особливості соціальної географії як складової суспільної географії.

Науковці соціально-економічної географії Росії сьогодні теж працюють над вдосконаленням теоретико-методологічних засад науки, відзначаючи, що вони «...не повністю відповідають сучасним реаліям і потребам, потребують переосмислення і пошуку нових напрямів розвитку» [14, с.3]. Все це має відбуватися з врахуванням та критичним переосмисленням західних підходів і наукових концепцій [14, с.162]. Новими актуальними питаннями, які потребують уваги соціо-економіко-географів, на думку В. Шувалова є: «...модернизация понятийно-концептуальной системы районной школы социально-экономической географии, включая разработку нового понятия района и новой методики экономико-

географического районирования; разработка теории (концепции) территориальной организации современного российского общества («сверхзадача»); формализация методик оценок, выполняемых профессиональными экономико-географами; экономизация отраслевых разделов экономической географии и дальнейшая социологизация и гуманизация отраслевых разделов социальной географии; географизация региональных разделов систематических наук; ... разработка экономико-географами (именно ими, а не экономистами) понятия географического кластера и географической концепции кластерной политики» [14, с.162]. В. Шупер серед важливих напрямів розвитку СЕГ називає застосування «концептуального і математичного апарату синергетики», що активно використовується в зарубіжній географії [14, с.163].

Виклад основного матеріалу. Враховуючи особливості соціально-економічного та геополітичного розвитку України, складність реформ, що в ній відбуваються, особливої актуальності набувають питання загострення та поширення соціальних проблем, розбудови соціальної сфери, соціальної інфраструктури в руслі забезпечення переходу до стійкого розвитку і інноваційного суспільства в цілому. Ці напрями лежать в предметно-об'єктній області саме соціальної географії, а тому вимагають термінового подальшого її розвитку з врахуванням надбань світової географічної науки і міждисциплінарних підходів.

Соціальна географія є найбільш динамічної галуззю суспільної географії саме через її соціальну визначеність, враховуючи швидкоплинність соціальних процесів, появу нових соціальних проблем, загострення старих і необхідності їх вирішення. Вона є молодою наукою на пострадянському просторі через попередні ідеологічні перепони щодо наявності соціальних проблем та можливостей і необхідності їх дослідження в радянські часи. В світі загалом соціальна географія виникла на тлі західної антропогеографії і французької соціології (друга половина XIX ст.). Цей напрям розвитку географії пов'язаний з науковими розробками Ф. Рагцеля, К. Хаусхофера, Г. Гужона, Ф. Ле-Пле, І. Боумана, Р. Хартшорна, П. Хаггета, Р. Дж. Джонстона, Т. Хегерстранда, А. Вебера, О. Енгландера, А. Льоша, В. Кристаллера, Т. Паландера, Й. Тюнена та багатьох інших.

Багато наукових досліджень присвячено розвитку основ соціальної географії в радянські часи, а в центр досліджень все більш активно потрапляє людина з її етнонаціональними, сімейними, виробничими, віковими, освітніми особливостями тощо. Е. Алаєв узагальнюючи ці підходи робить висновок, що відбуваються і в географічній науці процеси соціологізації, гуманізації відповідно до західної поведінкової (гуманітарної) географії, а також те, що у віддаленій перспективі вона перетвориться у вершину географічного знання [2].

На пострадянському просторі розвиток соціальної географії як складової соціально-економічної географії, пов'язаний з роботами Н. Мукітанова, З. Дзеніса, У. Мересте, С. Ниммик, А. Долініна, Р. Кабо, А. Анохіна, О. Алексєєва, М. Агафонова та інших під впливом наукових ідей світової географії. На ду-

мку В. Шувалова, тут можна виділити два основні етапи, перший - районного підходу в різних інтерпретаціях «...класичної хорології, французької школи географії людини, антропогеографії, крайнознавства, радянської районної школи економічної географії» [19, с. 323]. Другий охоплює другу половину XX ст. і характеризується втіленням міждисциплінарних парадигм і міждисциплінарних підходів, що призвело до значних трансформацій в теорії і методиці соціально-економічної географії. Саме західна соціальна географія у вигляді школи просторового аналізу здійснила найбільший вплив на розвиток радянської соціально-економічної географії у другій половині XX ст. (60 – 70 рр.). Через засади і перепони марксистсько-ленінської ідеології, світовий розвиток соціальної географії, особливо англоамериканської, у вигляді шкіл і основних парадигм поведінкової, радикальної, зокрема феміністичної, гуманістичної географії не здійснили відчутного впливу на розвиток радянської соціально-економічної географії.

Вітчизняний напрям соціальної географії пов'язується з філософсько-соціологічними дослідженнями Г. Сковороди, Я. Козельського, а також роботами географічного спрямування П. Чубинського, С. Рудницького, К. Воблого, В. Кубійовича, О. Діброва, О. Степанів та інших вчених. Детальний аналіз цих досліджень проведено М. Пістуном та іншими українськими географами [11].

Аналізуючи історичні аспекти розвитку соціальної географії можна зробити важливий висновок про те, що вона завжди знаходилася на вістрі соціального запиту суспільства, відповідала на них появою нових напрямів дослідження, розвиваючи свої методологічні основи. В наш час створилася ситуація, коли соціальний запит надходить від глобального соціуму у вигляді глобальної соціально-економічної та екологічної криз в площині всієї планети, швидко загострюючи процес взаємодії з навколишнім природним середовищем, загрожуючи існуванню людства. Пошуки вирішення глобальних, в першу чергу соціальних проблем, бо вони є основою усіх наступних, потребують об'єднання зусиль науковців в галузі суспільства та природи. Соціальна географія теж потребує розширення її понятійно-термінологічного апарату і об'єктно-предметної області, вдосконалення та пошуку нових методів дослідження, втілення міждисциплінарних підходів тощо.

На нашу думку, головним предметом дослідження соціальної географії є соціально-географічний процес у соціогеосистемах різних ієрархічних рівнів, під яким розуміється – послідовна закономірна зміна ситуацій у розвитку різних соціумів в історичному і географічному контексті; зміна соціальних складових соціогеосистем у просторово-часовому (географічному) континуумі [5].

Про важливість соціальної географії у вирішенні проблем соціального запиту суспільства говорять функції соціальної географії, які підкреслюють її призначення у суспільстві як науки. Найбільш ґрунтовно виділяють функції соціальної географії Я. Олійник і А. Степаненко [9. 13, с. 3-18]: теоретико-

пізнавальну, прогностичну, інформаційну, соціального проектування і конструювання, управлінську.

В умовах глобалізації, необхідності переходу до стійкого розвитку і подолання небезпечних тенденцій розвитку глобальної соціогеосистеми, підвищення ролі соціальної географії в їх дослідження, її функції мають бути розширені за рахунок обґрунтування менталітетотворюючої та ноосферно-світоглядної складових соціогеопроецесу у просторово-часовому (географічному) континуумі [7].

Головну мету соціальної географії можна визначити як обґрунтування наукових положень та розробку практичних рекомендацій оптимального функціонування соціогеопроецесів в соціогеосистемах різного рівня в їх територіальному вимірі, що має забезпечити оптимальний і поступальний розвиток господарського комплексу в цілому та окремих його складових до стійкого розвитку.

Тож, враховуючи соціальний запит на суспільно-географічні дослідження в умовах пліннозмінних реалій на планеті, багато понять загальногеографічного, геополітичного, економічного та соціального аспектів зазнають змін і потребують нових визначень та дослідження цих якостей. Аналізуючи особливості сучасного етапу розвитку соціально-економічної географії в Росії, проблеми її теоретико-методичного «багажу», перспективними тенденціями розвитку, В. Шувалов зазначає, що «...від того, як і коли буде трансформований її понятійно-концептуальний апарат стосовно сучасної територіальної організації суспільства, його наростаючої динамічності, залежить в подальшому не лише наукове, а й пізнавальне і прикладне значення вітчизняної соціально-економічної географії» [19, с. 337].

В найбільш узагальненому вигляді, до таких понять, першу чергу, відноситься економіко-географічне положення об'єкта (ЕГП) (регіону, населеного пункту, країни тощо), територіальна організація суспільства (ТОС), людський капітал, інфраструктурна забезпеченість, інноваційний імідж території.

В основі класичного визначення ЕГП М. Баранського лежить просторове положення об'єкта. Але сьогодні, коли всі суспільні процеси відбуваються в умовах глобалізації (стиснення географічного простору, перетік товарів замінюється потоками капіталу, засоби зв'язку нівелюють транспортну доступність та ін.), для визначення ЕГП все більшого значення набувають питання положення об'єкта по відношенню до світових ринків, центрів соціо-політичної, етно-культурної напруги тощо.

ТОС як наукове поняття зазнає еволюційних змін і має визначатися і обґрунтовуватися з позицій світогосподарських зв'язків і процесів у зв'язку з зміною етапу економічного розвитку відповідних країн (перехід до постіндустріального та інформаційно-інноваційного розвитку), регіонів, окремих територій, особливо в умовах інформаційного і науково-технічного «вибуху», інтернаціоналізації світової економічної системи. Як зазначає В. Шувалов, мають бути по-новому осмислені та переоцінені фактори ТОС, включаючи зовсім нові положення. Це стосується класичних факторів ТОС, зокрема праце-

ресурсного, природно-ресурсного, транспортного, кожен з яких виконує зовсім іншу, порівняно з класичною теорією ТОС [19, с. 334]. Так, працересурсний фактор має бути зовсім по-іншому оцінений сьогодні з точки зору ринку робочої сили, де зростає роль професійної підготовки, рівня освіти, умов глобалізацій трудових міграцій тощо. Необхідність переоцінки природно-ресурсного фактору пов'язана з підвищенням використанням у виробничих процесах вторинних ресурсів і нетрадиційних видів енергії та їхньою розробкою на основі інноваційних технологій. В усьому світі стрімко зростає значення транспортної логістики, що змінює відношення до транспортного фактору та його ролі в розвитку економіки.

Але, головним для суспільно-географічних досліджень є поява нових факторів або новий підхід до вже існуючих. Серед них В. Шувалов виділяє: комунікаційно-інфраструктурний, фактор власності, інституціональний, екологічний, політичний, поведінковий, національний, регіонального менталітету населення фактори [19, с. 335-336]. Інфраструктуру він розглядає як важливіший вид ресурсу території, що, визначає в тому числі і її інвестиційну привабливість.

Фактор власності впливає на формування системи економічних зв'язків різного рівня від локального та глобального.

Інституціональний, екологічний та політичний фактори в значній мірі визначають інвестиційну привабливість та її безпеку для формування і діяльності бізнес структур.

Національний фактор досить чітко проявляється в територіальному відношенні для пострадянських країн, наприклад Росії, викликаючи прояв «...тенденцій сепаратизму» [19, с. 336]. Для України його особливості менш виражені, але все ж проявляються разом з політичним фактором, наприклад при вирішенні проблем енергетики, особливо у зв'язку з ускладненням питання щодо постачання російського газу та іншими.

Про особливості поведінкового фактору (регіонального менталітету населення за В. Шуваловим) вже говорилося в наукових дослідженнях географів, але більше у відношенні до його формування і значно менше досліджень присвячених його впливу на розвиток соціогеосистем різного рівня. Саме це питання сьогодні є надзвичайно актуальним і важливим для визначення і забезпечення оптимального розвитку територій регіонів, локальних соціумів (на рівні місцевих громад) тощо. Наприклад, в Україні як і в світі в цілому спостерігається активний супротив місцевих соціумів проти розробки глибинних (сланцевих газів) на їх територіях, проти розвитку атомної енергетики (навіть у традиційно спокійних у цьому відношенні країнах – Франції, Японії). Важливість цього фактора вимагає проведення соціально-географічних на основі міждисциплінарного підходу досліджень, бо вони можуть забезпечити аналіз і обґрунтування висновків щодо прийняття або неприйняття місцевими громадами відповідних економічних реформ на цих територіях, здійснюючи значний вплив на вироблення стратегій розвитку регіонів

та його територій, економії фінансових ресурсів на шляху оптимізації регіонального розвитку.

Глобалізація світогосподарських процесів викликає і загострює конкуренцію за ринки збуту, сировинні ресурси, викликає підсилення світових міграційних процесів, ослаблюючи інтелектуальний потенціал багатьох країн, особливо пострадянського простору. Звідси, важливим питанням для наукових досліджень є проблема обґрунтування інвестиційної привабливості території, визначення її інвестиційного іміджу. Інвестиційний імідж території повинен досліджуватися з багатьох позицій, особливо географічного підходу, комплексності і міждисциплінарності, з врахуванням теорії конкуренції, розробленої ще М. Портером [12]. В основі останньої лежить поняття інвестиційного потенціалу, який є категорією змінною і залежить від багатьох складових. Враховуючи, що сьогодні в Україні основні інвестиції вкладаються в сировинний фактор економіки, це гальмує її інноваційно-інвестиційні можливості в конкуренції на світових та європейських ринках, що в цілому перешкоджає забезпеченню відповідних європейських стандартів рівня та якості життя населення. Актуальним питанням глобального рівня соціально-економічного розвитку є формування інноваційних регіонів. Це питання близького майбутнього, бо сьогодні таких територій в світі дуже мало, але саме з ними пов'язаний прогрес світової цивілізації. Є різні визначення інноваційних регіонів, зокрема – це «... пространственно ограниченные природно-социальные системы, находящиеся на определенной ступени эволюции и характеризующиеся особым взаимодействием внутренних функциональных структур (субсистем), позволяющим им генерировать и успешно использовать инновации на экономическом, политическом, социальном и экологическом уровне» [4, с. 97]. Головну мету розвитку таких регіонів автори вбачають в переході до моделі екологічно орієнтованого господарства, прямої демократії, зменшення соціальної та економічної нерівності. Саме перехід до комплексного інноваційного розвитку може стати адекватною відповіддю регіональної системи на сучасні глобалізаційні виклики. Все зазначене ставить питання про дослідження гуманітарного потенціалу регіону, визначення його освітнього, етнокультурного рівня, ментальних особливостей, що може забезпечити участь в інноваційному процесі широких соціальних груп населення.

Враховуючи комплексність та міждисциплінарність питання, теоретико-методологічні особливості суспільної географії, дослідження інвестиційного потенціалу, обґрунтування інвестиційно-інтелектуального іміджу регіонів та окремих їх територій лежить в предметно-об'єктній області дослідження цієї науки. Головним завданням цих досліджень є аналіз та оцінка факторів, що впливають на імідж території, серед яких – людський (інтелектуальний) потенціал, інфраструктурна забезпеченість, рівень інноваційного потенціалу, поведінковий фактор (менталітет населення) та інші, що відносяться до об'єктно-предметної області соціальної географії як складової суспільної географії.

В суспільній географії, зокрема в її соціальній складовій є багато напрацювань щодо вказаних досліджень. Це стосується не лише успіхів світової соціальної географії, а й досліджень на терені пострадянського простору і український соціо-економіко географів [7, 9, 11, 17].

В Росії цікавими є роботи доктора культурології, завідуючого сектором гуманітарної географії Російського науково-дослідницького інституту культурної і природної спадщини ім. Д. Ліхачова Д. Замятіна, присвячені обґрунтуванню теоретичних засад гуманітарної географії. Її автор співвідносить з поняттями «культурна географія», «географія людини», «соціальна географія», «суспільна географія», «гуманістична географія», а формування гуманітарної географії бачить в рамках антропогеографії початку ХХ ст. В українській соціально-економічній географії ця наукова гілка лежить в межах суспільної (соціальної) географії. Тож, не розглядаючи тут структурні особливості і класифікації, бо вони досить подібні (це завдання окремого дослідження), зазначимо важливість підняття питання про дослідження соціальної підсистеми соціогеосистеми як об'єкта соціальної географії.

Д. Замятін виділяє в межах гуманітарної географії імажинальну географію, зазначаючи, що вона вивчає «... особенности и закономерности формирования географических образов, их структуры, специфику моделирования, способы и типы репрезентации и интерпретации» [5, с. 55]. Синонімами імажинальної географії автор називає «образну географію», «географію уявлення», «імаґинативну географію», «філософічну географію», відзначаючи, що в семантичному відношенні найбільш широким являється термін «образна географія». Тобто, головним поняттям імажинальної географії, на його думку, виступає географічний образ, а серед методичних прийомів дослідження автор розглядає моделювання географічних образів, тому до «базових методів» відносить «образно-географічне картографування». В понятійно-термінологічному апараті імажинальної географії Д. Замятін виділяє «образно-географічні системи, образний простір (образно-географічний простір), ментально-географічний простір, метапростір» [5, с. 56]. Пропонуючи власну періодизацію розвитку імажинальної географії автор виділяє чотири періоди, починаючи з другої половини ХІХ – початку ХХ ст. і говорить, що на початку ХХІ ст. вона здійснила вплив на розвиток багатьох наукових напрямів, включаючи історію, «комплексное градоведение и регионоведение». Прикладне значення цієї наукової галузі він пов'язує з «...маркетингом територій, стран, регионов и мест, разработкой имиджей территорий в рекламе, PR, туристическом бизнесе, инвестиционной деятельности» [5, с. 57]. Зазначимо, що в сучасній соціальній географії, частиною якої (на нашу думку) є імажинальна географія вагоме місце займає моделювання географічних образів, в тому числі і на основі образно-географічних карт, бо дозволяє відтворити динаміку відповідних географічних образів в дослідженнях ментального простору соціуму та окремих особистостей і може з успіхом використовуватися в прикладних дослідженнях гео-

графії міст, районної планівки, маркетингу територій тощо. Можна багато в чому не погоджуватися з Д. Замятіним, зокрема стосовно понятійного апарату, методичних аспектів та деяких, суто географічних положень пропонованого напрямку, але заслуговують підтримки ідеї міждисциплінарності, важливості постановки питання про сучасні дослідження, зокрема географічного образу, іміджу територій тощо.

Цікаві і важливі напрями розвитку соціальної географії є в активі українських суспільних географів. Так, важливим напрямом дослідження соціальної географії Я. Олійник та А. Степаненко вбачають дослідження соціального простору територіальних спільнот, їх соціального локалітету [10].

Під соціальним локалітетом вони розуміють «... окреслений соціальний простір, в якому особистість перебуває постійно чи регулярно, безпосередньо чи опосередковано. Це та частина соціального простору, яка забезпечує всебічне відтворення життєдіяльності особистості. ... це просторова організація соціального буття особистості. Він є вмонтований у соціальний простір; це, власне, соціокультурно заповнений простір. ...це зона безпосередньої включеності особистості в певний фрагмент соціального простору» [10, с. 5].

Складність і важливість дослідження соціального простору відповідного соціуму і окремих особистостей пов'язана з розширенням можливостей окремих особистостей в реальному і віртуальному освоєнні глобального соціального простору завдяки засобам комунікації та транспорту, з одночасним процесом стиснення географічного простору. Глобальний соціальний простір впливає на локалітет особистості і не завжди позитивно, через що особистість намагається боротися за нього.

Строкатий, поліетнічний соціум України містить в собі багато болючих соціальних, етнокультурних, геополітичних проблем, які завдяки історично сформованим ментальним особливостям українців, їхній толерантності по відношенню до інших етнонаціональних груп не переросли досі в ксенофобські настрої та конфлікти. Проте, для України важливим питанням є «... створення структури загальнонаціональної ідентичності, яка б дозволила зберегти етнокультурні особливості усіх громадян країни» [10, с. 21]. Ця проблема вимагає термінового вивчення. Чи може бути щось важливіше за це питання для науковців в галузі соціальної географії? Отже, сподіваємося на появу нових напрямів дослідження в соціальній географії, розробку теоретико-методологічних засад, що дозволить запропонувати суспільству нові моделі соціального розвитку, альтернативні стратегії формування українського соціуму зі стійкими ментальними настановами на єдність, етнокультурне взаєморозуміння і примиримість, стійкість до негативних глобальних впливів тощо.

Цікавий напрям дослідження людського геопростору пропонує Ю. Кисельов через поняття геософії, яку вважає науковою дисципліною на межі географії і філософії і яка бере початок в роботах Е. Банзе та інших зарубіжних і вітчизняних вчених (С. Рудницького, А. Гетнера, Ф. Ратцеля, Е. Реклю, К. Ріттера, А. Григор'єва, В. Докучаєва, А. Исаченка, Ф.

Мількова, О. Шаблія та багатьох інших). Автор виділяє основні етапи розвитку геософії, обґрунтовує об'єктно-предметну область її дослідження, основні категорії та методи дослідження. Інтереси геософії він вбачає в дослідженні «...духовної сфери етносів у контексті фрагментів геопростору (територій), які вони населяють, та духовної складової самого геопростору, що формується, в тому числі, антропологічним (етнічним) чинником» [6, с. 9]. Результати геософських досліджень, на думку автора, мають «... істотно сприяти виробленню державою регіональної політики, уникненню міжетнічних та міжконфесійних конфліктів, утвердженню поступального екоеволюційного національно-державного розвитку та розв'язанню низки інших актуальних, не лише наукових, а й практичних (зокрема, державно-політичних) проблем» [6, с. 9]. В основі формування людського геопростору Ю. Кисельов вбачає ландшафтно-етнічний чинник, на основі чого виділяє землесвіти планети (дев'ять основних і вісім перехідних) і для України – чотири геософські краї, що є «...передумовою формування позитивної компліментарності українців із сусідніми етносами...» [6, с. 191].

Відзначаючи в цілому цікавий підхід автора до проблеми дослідження людського геопростору в межах міждисциплінарного підходу, виникає багато питань щодо місця геософії в сім'ї географічних наук, а також власного понятійно-термінологічного апарату та методів дослідження. Проте, підхід цікавий, заслуговує на увагу і вимагає подальшого розвитку.

Висновки. Соціальна географія – наука, яка в наш час дуже стрімко розвивається, бо вона соціально орієнтована і постійно має бути на вістрі проблем сучасного суспільства, що змінюється в глобальному масштабі. Спостерігається швидке стиснення простору-часу, в якому відбувається життєдіяльність соціуму в цілому, окремих спільнот, етнічних груп, окремих особистостей. Цьому сприяє глобальне «...поширення засобів комунікації, обміну інформацією, поява дедалі нових їх видів, що перекривають один одного, персоніфікація засобів інформації тощо, - все це насичує новими змістами час особистості, робить його більш щільним» [10, с. 11]. Соціальна географія реагує на зазначені зміни появою нових напрямів дослідження, деякі з них тут було розглянуто в узагальненому вигляді. Але багато проблем соціуму вимагає подальших соціально-географічних досліджень, розробки для цього нових методологічних підходів, пошуку нових соціально-географічних закономірностей, аналізу і застосування для цього можливостей споріднених наук про суспільство, природу, їх взаємодію. За умови збереження і зміцнення наукового потенціалу соціальної географії, вона зможе успішно виконувати нові соціальні замовлення, зокрема: дослідження просторово-часової організації суспільства у вимірах глобалізаційних впливів; інноваційно-інвестиційного іміджу територій; розробку моделі і проведення соціально-географічного районування для задач оптимізації ТОС і забезпечення оптимальних умов життєдіяльності населення; участь в розробці стратегій розвит-

ку регіонів, в основі яких – заходи з підвищення соціальної безпеки населення, підвищення рівня та якості життя; обґрунтування оптимальної системи

розселення територій з відповідною європейським стандартам, соціальною інфраструктурою та багато інших.

Список використаних джерел:

1. *Актуальные проблемы экономической, социальной и политической географии: Материалы всероссийской научно-практической конференции.* – М., 2011. – 276 с.
2. *Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь.* – М., 1983. – 350 с.
3. *Алексеев А.И. Каким должно быть общественно-географическое исследование? // Актуальные проблемы современной экономической, социальной и политической географии: Матер. всероссийской науч.-практ. конф.* – М., 2011. – С. 8-10.
4. *Бурнасоев А.С., Ковалев Ю.Ю., Степанов А.В. Взаимодействие инновационных структур в региональных системах (на примере Федеральной земли Баден-Вюртемберг) // Актуальные проблемы современной экономической, социальной и политической географии: Матер. всероссийской науч.-практ. конф.* – М., 2011. – С. 8-10.
5. *Замятин Д.Н. Гуманитарная география: предмет изучения и основные направления развития. // Социально-экономическая география: традиции и современность / Под ред. А.И. Шкириной и В.Е. Шувалова.* – М. – Смоленск, 2009. – С. 54-78.
6. *Кисельов Ю.О. Основи геософії: проблеми теорії та методології: Монографія.* – Луганськ, 2011. – 208 с.
7. *Немец К.А. Информационное взаимодействие природных и социальных систем: Монография.* – Харьков, 2005. – 428 с.
8. *Немец Л.Н. Устойчивое развитие: социально-географические аспекты (на примере Украины): Монография.* – Харьков, 2003. – 383 с.
9. *Олійник Я.Б., Шевчук С.М. Розвиток методологічних основ сучасної української суспільної географії / Економічна та соціальна географія.* – 2011. – Вип. 2(63). – 293 с.
10. *Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Соціальний локалітет життя особистостей і територіальних спільностей / Економічна та соціальна географія // Відп. ред. Іщук С.І.* – 2012. – Вип. 2 (65). – С.3-22.
11. *Пістун М.Д. Про нові напрями розвитку суспільно-географічних досліджень в Україні у 90-ті рр. ХХ – на початку ХХІ століття / Історія української географії.* – 2005.- Вип.1. – С. 12-15.
12. *Портер М. Конкуренція.* – М., 2005. – 602 с.
13. *Степаненко А.І. Онтологія соціальної географії як науки / Часопис соціально-економічної географії.* – Вип. 10 (1), 2011. – С. 5-17.
14. *Теория социально-экономической географии: спектр современных взглядов / Ред. и сост. А.Г. Дружинин и В.Е. Шувалов.* – Ростов-на-Дону, 2010. – 166 с.
15. *Топчієв О.Г. Основи суспільної географії.* – Одеса, 2009. – 542 с.
16. *Шаблій О.І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії.* – Львів, 2001. – 744 с.
17. *Шафран А.М. Экономико-географический взгляд на современную оценку инвестиционной привлекательности региона. / Актуальные проблемы современной экономической, социальной и политической географии: Материалы всероссийской научно-практической конференции.* – М., 2011. – С. 71-76.
18. *Шевчук Л.Т. Соціальна географія: Навч. посібн.* – К., 2007. – 349 с.
19. *Шувалов В.Е. «Бэкграунд» социально-экономической географии. // Социально-экономическая география: традиции и современность / Под ред. А.И. Шкириной и В.Е. Шувалова.* – М. – Смоленск, 2009. – С. 320-340.